

Ключевые слова: игра, активизация, развитие, математика, учебно-познавательная деятельность, начальная школа, синергетическое мышление.

SUMMARY

S. Lysenko. Game as a method of activation educational and cognitive activities of elementary school students in mathematics.

In spite of increased interest in pedagogy to use different kinds of didactic games in the educational process, problem of using games in order to activation younger schoolchildren in the study of mathematics is still poorly studied and actual.

The article gives a brief retrospective of the emergence and development of the game, reveals the essence of the concept of «game». The theoretical features of the method of didactic games in order to activation educational and cognitive activity of younger schoolchildren in the process of studying mathematics are characterized. The basic ideas of scientists and pedagogues on the phenomenon of game in learning are presented, the main directions of studying science pedagogical problems of using different types of educational games in the educational process are described. It is shown that the game in elementary school is a necessary element of learning because it connects predominantly gaming activities preschooler to rather difficult learning activities and provides their succession.

The essence of the concept of «activation educational and cognitive activity of the students» and the possibility of game to positive activation of intellectual, emotional, physical and other processes, in particular activation and development of creative and nonlinear (synergistic) thinking is discovered. The primary features of synergistic thinking are shown, main types of tasks in mathematics are given, which, as a well-known Ukrainian scientist S. Goncharenko says, contribute to the development of this kind of thinking of younger schoolchildren.

It is shown that game also contributes to the overall development of the child's personality, spirituality, creates and develops the skills of cooperation, teamwork, initiative, communication skills and organization of common activities, general sociability and openness of the child.

The basic organizational and methodological features of the game are characterized – the classification of its varieties, their main characteristics, conditions of use, and also the approximate list of games for their use at fixed and extracurricular activities in mathematics.

It is shown the necessity of a systematic games using of elementary school teachers, the necessity for creative pedagogical search in order to enrich their content, possibilities of combining with other forms, methods and means of teaching. Further research in this direction, in our opinion, there are quite promising.

Key words: game, activation, development, mathematics, educational and cognitive activities, elementary school, synergistic thinking.

УДК 378.147:37.011.3-051:316.77:159.98

Л. В. Семенова

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті обговорюється проблема формування професійної компетентності майбутніх педагогів. Визначається сутність феномену «компетенція», виділені складові комунікативної компетентності педагога як основного фактора

успішності професійної діяльності. Соціально-психологічний тренінг представлений як форма активного навчання, який, з одного боку, сприяє придбанню й закріпленню психологічних знань, а, з іншого, – створює умови для саморозкриття його учасників і пошуку ними способів вирішення соціально- психологічних проблем.

Ключові слова: *компетенція, комунікативна компетентність, ігровий метод, психологічна гра, соціально-психологічний тренінг, інтерактивне навчання, педагогічне спілкування, прийоми діалогізації.*

Постановка проблеми. Культурний простір XXI ст., у якому визначальне місце буде займати становлення нової освітньої парадигми, бачиться як всесвітній інтеграційний процес. У межах його формату будуть переплітатися тенденції різних культур, зможуть взаємодіяти багатогранні прояви різнобічних культурних практик, освітніх програм, духовно-творчих досвідів.

Активне використання інтерактивних форм навчання майбутніх фахівців сприяє не тільки професійному зростанню, формуванню компетенції, але й є глибинним поштовхом до самоосвіти.

Термін «компетенція» сьогодні широко використовується там, де йдеться про навчання та виховання. На думку деяких науковців (В. Кальней, С. Шишов та ін.), компетенція – це загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, набутих у навчанні. Компетенція не може зводитися до знань, навичок. Бути компетентним не означає бути вченим або освіченим [6].

Комунікативна компетенція педагога – поняття комплексне. Комунікативна компетенція, спираючись на мовну та мовленнєву компетенції, забезпечує спілкування в конкретних ситуаціях. Формування комунікативної компетенції педагога спрямоване на виховання культури мовленнєвого спілкування. Прикінцевою метою є формування ефективної взаємодії педагога як із дітьми, так і з дорослими [2, 3].

Формуванню комунікативної компетентності педагога як найважливішого компонента особистості фахівця в системі «людина – людина» присвячена низка психолого-педагогічних праць (С. Борисенко, В. Валантинас, Л. Виговська, Т. Гаврилова, А. Штеймец). Розгляд поняття дає змогу не тільки розширити й поглибити знання потенціалу особистості педагога, його соціально-духовного розвитку, а й дати новий поштовх до вирішення низки гострих сучасних проблем: гуманізації освіти та суспільства в цілому; формування в педагога світогляду як основного критерію професійної придатності до педагогічної діяльності; психодіагностики, психопрофілактики, психокорекції емоційного стану педагога, що визначає якісні особливості його активності; стиля управлінської діяльності керівника навчального закладу [3; 4; 5].

Метою даної статті є висвітлення особливостей соціально-психологічного тренінгу як засобу формування комунікативної компетентності майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. В умовах підготовки педагогів серед низки інших методів все більшого визнання набуває соціально-психологічний тренінг. Він дає змогу поєднувати теорію з практикою, має яскраво виражений тренувальний характер, дозволяє розширювати арсенал вправ, спрямованих на творче професійне самовдосконалення.

Соціально-психологічний тренінг, на відміну від інших інтерактивних форм навчання, стає таким лише тоді, коли набуває чітко вираженого творчого характеру, базується на моделюванні процесу спілкування. Тому саме використання соціально-психологічного тренінгу в процесі підготовки майбутніх педагогів визначено нами як важливу педагогічну умову формування комунікативної компетентності педагога [1].

Спинивши увагу на соціально-психологічному тренінгу як різновиді ігрового методу, ми визначили, що він має низку характерологічних ознак. Це відносна нестандартність модельованих умов і способів розвитку ситуації: поєднання в структурі гри основних (соціально обумовлених) та допоміжних (особистісно обумовлених) ролей при переважанні останніх; спрямованість на творчий розвиток, оволодіння професійними вміннями: гармонійний вплив на компоненти комунікативної компетентності особистості.

Ми припускаємо, що соціально-психологічний тренінг є формою активного навчання, метою якого є передача психологічних знань, а також розвиток відповідних умінь та навичок; є методом створення умов для саморозкриття учасників та самостійного пошуку ними способів рішення соціально-психологічних проблем.

У діагностичній частині нашого дослідження були використані методики, що частково характеризують комунікативний компонент діяльності студентів.

При оцінюванні професійних умінь студентів ми користувались класифікацією професійних умінь учителя, яка включає як специфічно професійні (гностичні, проектувальні, конструктивні та організаторські), так і неспецифічні (комунікативні) вміння.

Нами було розроблено чотири блоки діагностичних завдань, спрямованих на вивчення кожної групи вмінь.

Аналіз отриманих результатів засвідчує, що формування професійних комунікативних умінь педагога в умовах вищої школи залишається однією із найсуттєвіших проблем.

При цьому слід урахувати ту особливість педагогічного спілкування, що воно є діяльністю, яка перебуває під впливом трьох факторів: законів мови, цілей педагогічної праці й особистісного стилю спілкування кожного педагога.

Очевидно, що високий рівень знання методик, комплексу психолого-педагогічних знань далеко не завжди допомагає студенту оптимально вирішити проблеми взаємодії з оточуючими, батьками, однолітками, дітьми й педагогами.

У процесі організації навчання ми визначили основні вихідні завдання:

- розвиток у студентів здатності до взаємодії з оточуючими людьми;
- розвиток почуття прийняття всього того, що трапляється;
- отримання радості від суспільної діяльності.

Для реалізації цих завдань нами були організовані заняття студентського тренінгового клубу. Робота клубу проводилась у формі лекцій-діалогів, практикумів і тренінгів за наступним планом:

1. Роль спілкування в житті людини, його основні сторони.
2. Обмін інформацією – основа людського спілкування, шляхи отримання інформації.
3. Способи передачі інформації.
4. Взаємодія людей у спілкуванні.
5. Що означає «домовитися».
6. Пошук загального розвитку.
7. Методика проведення дискусій.
8. Довіра – основа взаємодії.
9. Мистецтво бути собою.
10. Мистецтво бути іншим.
11. Золоте правило спілкування: «Чини з іншими так...».

Заняття будувалися таким чином, що кожний учасник «проживав» різні ситуації, визначаючи свої здібності до лідерства, до підтримки, до творчості, впевненості, вміння відстоювати свою позицію тощо. Більшість занять проводилося в ігровій формі. Саме такий вид проведення дозволив студентам відчувати себе вільно в умовно-імпровізованій ситуації. Нами використовувались ігри та вправи, які необхідні для здійснення гармонійного впливу на комунікативні вміння майбутнього педагога: ігри-драматизації; ділові ігри; рольові ігри; вправи на зчитування підтексту мовлення й режисуру його відтворення; вправи, спрямовані на комунікативне взаємозбагачення студентів; вправи, спрямовані на корекцію загальнокультурних умінь; ігрове моделювання фрагментів педагогічного спілкування та їхнє варіювання у

змінних умовах; ігрове моделювання педагогічного спілкування з метою відпрацювання навичок педагогічної рефлексії; ігрові вправи, призначені для психологічної підготовки студентів до гри.

У процесі проведення соціально-психологічного тренінгу студентів навчали основним прийомам оптимізації взаєморозуміння – прийомам діалогізації.

До прийомів діалогізації ми віднесли такі:

1) лінгвістичні, що включають:

- а) звертання, особові займенники та дієслова у першій особі множини;
- б) відповідні синтаксичні структури, що імітують репліки діалогу;
- в) складнопідрядні речення, не переобтяжені надмірною кількістю підрядних, щоб у наявності була модель роздуму, аналізу, проте не надто ускладнена для сприйняття її на слух;

2) прийоми інтелектуального спрямування:

- а) застосування ходу «запитання – відповідь»;
- б) постановка риторичних запитань;
- в) створення проблемних ситуацій;

3) прийоми емоційного спрямування включають:

- а) словесне малювання;
- б) словесне моделювання (свого роду гру, дійовими особами в якій нібито є слухачі, але вони насправді не діють таким чином, який їм приписується мовцем);
- в) нестандартні підходи до організації мовлення, як-от інверсія, включення до мовлення цитат, афоризмів, віршованих фрагментів, порушення логіки, викладу з метою акцентування уваги на певній обставині тощо;
- г) гумор;
- д) апеляція до досвіду присутніх і власного;
- е) презентація власних суджень;
- є) включення до розповіді цікавих фактів, ліричних відступів та інших моментів, які, не будучи безпосередньо обумовлені вимогами навчальних програм, виховних планів тощо, сприяють ефективності їх виконання;
- ж) висловлення припущень щодо внутрішнього світу партнерів у спілкуванні чи інших осіб, їхнього минулого і майбутнього.

При проведенні експериментального навчання ігровий матеріал був розподілений нами на три блоки: *інформаційний, інтерактивний, перцептивний*.

Мета першого ігрового блоку реалізується в знайомстві учасників з основними прийомами щодо обміну інформацією, у формуванні вміння її обробляти.

Усі ігри, включені до інформативного блоку, є інтегративними, хоча й пов'язані з якою-небудь певною стороною: одержання інформації, збереження, відтворення й передача.

Коротка характеристика кожної зі сторін.

1. Психологи виділяють два основних шляхи одержання інформації: за допомогою органів почуттів (зір, слух, нюх, дотик, смак); і за допомогою умовиводів. Часто два ці шляхи зливаються в одне ціле, що необхідно для вирішення якого-небудь завдання.

2. Під збереженням інформації, насамперед, розуміється вміння утримувати отриману інформацію. У процес збереження й переробки інформації включаються все компоненти пізнання: сприйняття, пам'ять, уява, мислення.

Розрізняють пасивне й активне збереження. У першому випадку інформація відтворюється в первісному виді, тобто в тому, у якому вона була отримана. При активному збереженні інформації «текст» піддається певним змінам (підключення образних, асоціативної сфер мислення тощо).

3. Успішне відтворення й передача інформації залежить від тих засобів, якими користуються люди, включені у процес спілкування. До таких засобів обміну інформацією відносять мову, лист, жести, міміку й пантоміміку, парата екстралінгвістичні системи (інтонація, немовні вкраплення в мову, наприклад, паузи) і навіть систему організації простору спілкування (комфортність, ступінь довіри тощо).

Ігри інтерактивного блоку (ігри на взаємодію відрізняються від попередніх, насамперед, тим, що розвиток групової активності засновано на визначенні місця кожного члена трупі в тій або іншій ситуації, на заохоченні пошуку проблемного рішення, на знаходженні нових шляхів для співробітництва, на вмінні довіряти й довірятися. Все це в сукупності розвиває в людині здатність орієнтуватися в новій обстановці, оптимізує мовні вміння.

Ці ігри, включені до соціально-психологічного тренінгу, допомагають майбутнім педагогам:

- краще довідатися про себе самого, зрозуміти свою відмінність від інших;

- знайти й зміцнити нові кошти й шляхи для взаємної підтримки людей у груповій взаємодії (підтримуючі слова й невербальні форми спілкування, пропозиція ситуацій, у яких люди не бояться виявити себе, мають можливість виглядати так, як хочеться самій людині тощо);
- розвивати такі здатності, які одночасно вчать і лідируючій ролі й ролі рядового учасника в ситуаціях групового рішення;
- розвивати здатність до відкритої взаємодії з миром, зберігаючи при цьому свою індивідуальність.

Ігри перцептивного блоку побудовані на формуванні образу іншої людини, вмінні прийняти правильне мовленнєве рішення в ситуації взаємодії. Крім того, під час застосування ігор цього блоку вирішувалися завдання:

- розвивати повагу й самоповагу;
- переборювати внутрішнє занепокоєння;
- учитися підтримувати один одного;
- уміти довіряти й довірятися;
- процвітати без суперництва.

Наше дослідження показало, що ефективність застосування соціально-психологічного тренінгу з метою формування комунікативної компетентності забезпечується врахуванням психологічних (наявність творчих, гуманних стосунків у навчальній групі), особистісних (відповідна спрямованість особистості тих, хто навчається) та методичних факторів.

Ми довели експериментальним шляхом, що значення соціально-психологічного тренінгу за умови його органічного включення до системи підготовки педагога полягає в послідовній орієнтації студентів на вдосконалення власної комунікативної діяльності як на компонент творчого професійного самовдосконалення – найсуттєвішої передумови професійного зростання педагога. Отже, його застосування в практиці вузівського викладання заслуговує на увагу методистів, теоретиків і практиків, які вивчають сьогодні перспективи гуманізації освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гипиус С. В. Гимнастика чувств: Тренинг творческой психотехники / С. В. Гипиус. – М. – Л. : Просвещение, 2007.
2. Каминская М. В. Активизация личностных регуляторов профессионального роста учителя в условиях гуманизации образования / М. В. Каминская. – Иваново, 2005.
3. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2003. – 172 с.
4. Мороз А. Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація : навч. посіб. / А. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпченко. – К., 1997. – 166 с.

5. Рыданова И. И. Педагогика сотрудничества: сущность, принципы / И. И. Рыданова. – Минск : Знание, 1992.

6. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1997. – С. 11.

РЕЗЮМЕ

Л. В. Семенова. Социально-психологический тренинг как средство формирования коммуникативной компетентности будущего педагога.

В статье обсуждается проблема формирования профессиональной компетентности будущих педагогов. Определяется сущность феномена «компетенция», выделены составляющие коммуникативной компетентности педагога как основного фактора успешности профессиональной деятельности. Социально-психологический тренинг представлен как форма активного обучения, который, с одной стороны, способствует приобретению и закреплению психологических знаний, а, с другой, – создает условия для самораскрытия его участников и поиска ими способов решения социально-психологических проблем.

Ключевые слова: компетенция, коммуникативная компетентность, игровой метод, психологическая игра, социально-психологический тренинг, интерактивное обучение, педагогическое общение, приемы диалогизации.

SUMMARY

L. Semenova. Social-psychological training as a method of formation of communicative competence of a future teacher.

In this article we discuss the problem of formation of professional competence of future teachers. Here in the point of the «competence» phenomenon is determined, as well as constituents of teacher's communicative competence as the main factor of successful professional activity are identified.

Communicative competence of the teacher is a complex notion. Being based on language and speech competence, communicative competence ensures communication in specific situations. The formation of teacher's communicative competence is aimed at training of conversation culture. The final aim is to develop an effective cooperation between the teacher and children, as well as between the teacher and adults.

Under the conditions of teacher training, among a number of other methods, social-psychological training is gaining recognition. It allows to combine theory and practice, it is notable for pronounced training nature and allows to expand the arsenal of exercises aimed at creative professional self-improvement.

Social-psychological training, unlike other interactive forms of education, is based on the communication process modeling. Therefore, the use of social-psychological training in the process of future teacher training is defined as an important pedagogical condition of teacher's communicative competence formation.

Our research showed that the efficiency of using social-psychological training, in order to develop communicative competence, is provided by taking into account following factors: psychological (presence of creative and humane relationships in the study group), personal (students' responsible personality orientation) and methodological ones.

We have proved that the importance of social-psychological training, under condition of its seamless integration to the teacher training system, consists in the consecutive orientation of students to improve their communicative activity as a component of creative professional self-improvement that is the most significant prerequisite of teacher professional development. Hence, its application in the practice of university teaching deserves attention of methodologists, theorists and practitioners, who nowadays are studying humanization of education in Ukraine.

Key words: *competence, communicative, gaming method, psychological game, social-psychological training, interactive learning, pedagogical communication, dialogization techniques.*